

Спеціалізованій вченій раді Д 26.870.01
Національної академії статистики, обліку та аудиту

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Кобилянської Тетяни Василівни

на тему: *“Методологічні та організаційні засади статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств (екологічний аспект)”*, поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика

Актуальність теми дисертаційної роботи і її зв'язок з науковими програмами, планами та темами

Зростання ролі екологічно-економічних відносин у сільськогосподарському виробництві привертає все більшу увагу як європейських, так і вітчизняних науковців та практиків до дослідження проблем оцінювання екологічних наслідків при здійсненні діяльності сільськогосподарських підприємств. З огляду на вказане, пріоритетним екологічно-економічним завданням забезпечення ефективного природокористування у ході сільськогосподарського виробництва є його комплексна статистична оцінка. Використання статистичного підходу до оцінювання процесів сільськогосподарського виробництва дозволить з'ясувати механізм їх дії та визначити основні напрями розвитку. Застосовані дотепер методологічні підходи до статистичного оцінювання сільськогосподарської діяльності підприємств недостатньо враховують її екологічну складову та чинники впливу на їх діяльність. Вирішення таких актуальних питань, як удосконалення методологічних та організаційних засад апробації і впровадження нових підходів у практику організації та проведення державних статистичних спостережень стає все більш нагальним і пріоритетним завданням. Результати державних статистичних спостережень зі статистики екології, що проводяться нині в Україні,

Вх № 38 від 14.11.2018 р.
Вчений секретар Зоріша О.А.

значною мірою не відповідають сучасним запитам користувачів статистичної інформації.

Дослідження екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств має стати підґрунтям пропозиції та рекомендації з удосконалення обліку вказаних наслідків що, відповідно, сприятиме практичному втіленню науково – обґрунтованих пропозицій щодо зменшення впливу на навколишнє природне середовище. Саме тому є підстави вважати обрану тему дослідження актуальною як у теоретичному, так і у практичному сенсі. Актуальність теми дисертаційної роботи підтверджується і тим, що обраний напрямок дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Національної академії статистики, обліку та аудиту за темою: «Розроблення статистичного забезпечення становлення та функціонування ринку в Україні» (номер державної реєстрації 0108U011270), де особисто автором у рамках організації та проведення зазначених досліджень розроблено теоретико-методологічні засади оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств; здійснено обґрунтування методологічних підходів та розробку методичних рекомендацій щодо статистичного оцінювання екологічних наслідків вказаної діяльності; проведено комплексний статистичний аналіз сільськогосподарського виробництва в Україні та ранжування регіонів країни за його екологічними наслідками.

Зважаючи на вищевикладене, тема дисертаційної роботи Т. В. Кобилинської, яка присвячена вирішенню наукової проблеми статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських є своєчасною та актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі Т. В. Кобилинської підтверджується коректністю постановки науково-практичних завдань, поглибленим розумінням сутності проблем, на яких наголошено у роботі, комплексним обранням методів дослідження, методологічних прийомів,

глибиною теоретичних розробок, критичним аналізом здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців з даного напрямку, повнотою їх використання у роботі.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять як фундаментальні положення економічної теорії, так і нової інституційної теорії, праці відомих вітчизняних та зарубіжних фахівців статистики сільськогосподарського та екологічного векторів. Теоретичне підґрунтя наукового дослідження дозволило автору забезпечити достатній ступінь обґрунтованості наукових положень, результатів, висновків та рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі. Методологічною основою слугувала сукупність загальнонаукових методів та принципів наукового пізнання. У роботі використано структурно-функціональний метод для обґрунтування структури та наслідків сільськогосподарського виробництва.

Застосування методу SWOT-аналізу надало змогу автору визначити роль складових у формуванні стратегічного розвитку державних статистичних спостережень. За допомогою кластерного аналізу, вибіркових величин і картографічного методу оцінено екологічні наслідки від сільськогосподарської діяльності підприємств, визначено напрями та тенденції їх розвитку на шляху до адаптації екологічної політики України до стандартів ЄС.

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані в дисертації, є достовірними. Достовірність підтверджується використанням адекватного інструментарію дослідження, ґрунтовною теоретичною базою, використанням значного обсягу матеріалів офіційної статистики України, Євростату, міжнародних організацій тощо.

Достовірність положень та висновків роботи підтверджена публікаціями основних результатів дослідження: за темою дисертації опубліковано 48 наукових праць, з них 7 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних.

Зміст дисертації і відповідність встановленим вимогам

В цілому, робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації складає 502 сторінки

друкованого тексту, основний зміст роботи - на 404 сторінках. В основному тексті дисертація містить 87 таблиць на 40 сторінках, 72 рисунки на 32 сторінках, список використаних джерел із 240 найменувань на 26 сторінках та 24 додатки на 98 сторінках.

Дисертаційна робота характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів. Зміст дисертації відповідає меті і задачам дослідження.

У вступі роботи наведена обґрунтована актуальність обраної теми, зазначено її зв'язок із науковими темами, визначено мету і завдання дослідження, методи дослідження, наукову новизну і практичну цінність одержаних результатів, особистий внесок здобувача, подана інформація про апробації результатів дисертації та публікації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади оцінювання розвитку сільськогосподарських підприємств як об'єктів статистичного дослідження» присвячений дослідженню еволюції наукових підходів до змісту й характеристики поняття «сільськогосподарська діяльність», досліджено розвиток і становлення організаційно-правових форм сільськогосподарських підприємств. Проведена оцінка екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Автором розроблено методологічні основи та концептуальну схему статистичного оцінювання екологічного аспекту наслідків діяльності аграрних підприємств. На основі теоретичного узагальнення міжнародного та вітчизняного досвіду запропоновано новий напрям розв'язання актуальної наукової проблеми, яка полягає у здійсненні методологічного забезпечення статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічних наслідків цієї діяльності.

Другий розділ «Статистичне оцінювання тенденцій розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств» присвячено обґрунтуванню напрямів застосування статистичного оцінювання результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, динаміці і структурі основних галузей виробництва - рослинництву та тваринництву, групування виробників як за

організаційно-правовими формами господарювання, так і за природно-економічними зонами України.

Особливу увагу приділено питанням SWOT-аналізу чинних ДСС, який надав змогу визначити вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на стратегічний розвиток державних статистичних спостережень у сфері екологічної статистики.

У третьому розділі *«Методологія статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств»* належним чином обґрунтовано методологічні засади статистичного оцінювання обсягів забруднення довкілля від діяльності сільськогосподарських підприємств. Розглянуто структуру та динаміку обсягів викидів шкідливих речовин у довкілля від виробництва сільськогосподарської продукції, охарактеризовано основні агротехнічні заходи, спрямовані на відтворення й охорону земельних ресурсів, підвищення їх родючості.

Автор зазначає, що одним із головних завдань у формуванні первинного інформаційного простору є забезпечення повноти та об'єктивності інформації з питань екологічної статистики та необхідність удосконалення статистичного обліку та спостережень, тому основним із параметрів потреб користувачів даних екологічної статистики є повнота охоплення респондентів статистичними спостереженнями, а також екологічного управління природоохоронною діяльністю, що істотно вплине на поліпшення екологічної ситуації в Україні.

У роботі наведено методологічні засади формування системи природно-екологічного обліку Польщі, зокрема допоміжного екологічного рахунку з охорони атмосферного повітря як принципово нового напрямку розвитку статистичної системи природно-економічного обліку в Україні. Доведено, що перспективним напрямом модернізації економіко-екологічної статистики країни є систематизація та формування узагальненої інформації у вигляді сателітних (допоміжних) національних рахунків екологічної сфери.

У четвертому розділі *«Регіональні аспекти статистичного оцінювання викидів небезпечних речовин, зумовлених діяльністю сільськогосподарських підприємств»* обґрунтовано напрями застосування сучасних статистичних

методів аналізу еколого-економічних процесів, методики статистичного оцінювання екологічного потенціалу регіонів країни.

Задля дослідження процесів, пов'язаних з екологічними аспектами сільськогосподарської діяльності підприємств, запропоновано альтернативний методологічний підхід, що сприяє вирішенню питань статистичного оцінювання екологічної ситуації як на національному, так і на регіональному рівнях.

З цією метою сформована система статистичних показників, альтернативна нині існуючій у практиці роботи статистичних органів України, методологічна узгодженість якої забезпечує цілісність концепції екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств та комплексність статистичного оцінювання.

У п'ятому розділі «Особливості статистичного обліку основних видів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення» за результатами проведених спеціальних вибірових обстежень визначених суб'єктів господарювання окремо за галузями рослинництва та тваринництва, наведено характеристику екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств, побудовано алгоритм розрахунку обсягу викидів небезпечних речовин за регіонами та на національному рівні.

Статистичний аналіз інформаційної бази діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічних наслідків від цієї діяльності проведений автором засвідчив, що ступінь деталізації статистичної інформації (її достатність) у державних статистичних спостереженнях та адміністративних даних визначається рівнем розвитку статистики сільського господарства та екології, а також ефективним державним регулюванням екологічних викидів (с.72-79).

Автором достатньо детально проаналізовано наявну статистичну звітність наявну в органах державної статистики на сьогоднішній день і зроблено висновок що інформація, яка необхідна для проведення розрахунків обсягів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря по методології ЕМЕП/ЕАОС економічного комітету при ООН відсутня. Такі дані в Європейських країнах отримуються при проведенні щорічного сільськогосподарського перепису, якого,

на жаль в Україні до цього часу не проведено. І навіть при проведенні пробного перепису жоден з показників, який необхідний для проведення розрахунків, не включений до програми переписних листів (с.322-328).

Запропонована автором методика оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин дозволяє удосконалити існуючу в Україні систему еколого-економічного оцінювання екологічних наслідків господарської діяльності (с.329-336).

Висновки і рекомендації логічно випливають із виконаних досліджень і підтверджуються довідками про впровадження результатів дисертації у науково-дослідну роботу, у діяльність державних установ та практику підприємств, а також у навчальний процес ЗВО України.

Вважаю, що дисертація Т. В. Кобилинської за змістом, сутністю, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам МОН України.

Наукова новизна результатів дослідження

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, в якому формуванням теоретико - методологічних і прикладних засад статистичного моделювання інституційного забезпечення трансформації національних економік досягнуто вирішення сукупності поставлених національних завдань та отримано результати, яким властива наукова новизна.

Слід погодитися, що найбільш вагомими науковими результатами цієї дисертаційної роботи є винесені автором на захист наступні положення:

уперше:

– розроблено концептуальну схему поетапного статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств як підґрунтя формування та здійснення екологічного моніторингу, проведення виваженої аграрної політики в країні;

– задля досягнення удосконалити статистичне оцінювання екологічних наслідків діяльності галузі тваринництва сформовано систему еколого-економічних показників викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин;

– запропоновано алгоритм розрахунку обсягу викидів небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення у тваринницькій галузі, за результатами проведених вибіркових обстежень розроблено методологічну складову оцінки обсягів викидів від утримання худоби та птиці, що дозволило оптимізувати існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління станом охорони навколишнього природного середовища.

удосконалено:

– організаційні засади діяльності сільськогосподарських підприємств у контексті екологічного впливу їх результатів на навколишнє природне середовище, що надасть можливість оцінити екологічні наслідки міжгалузевого виробництва, розглядаючи їх як об'єкт статистичного аналізу;

– систему показників екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, що дозволить розширити напрями статистичної оцінки техногенного впливу на навколишнє природне середовище;

– методологічні засади інформаційного забезпечення статистичного вивчення викидів небезпечних речовин від діяльності сільськогосподарських підприємств у частині формування матриці сукупності підприємств відповідно до чинних статистичних класифікаторів, що сприятиме досягненню повноти та достовірності статистичної інформації й удосконаленню системи природно-економічного обліку;

– рейтингове оцінювання регіонів країни за індикаторами екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств як передумови диференціації напрямів аграрної та екологічної політики як держави, так і еколого - економічного розвитку регіонів;

– методологічну оцінку обсягів викидів небезпечних речовин від утримання худоби та птиці шляхом розробки й проведення відповідних вибіркового обстежень, що удосконалить існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління аналізом стану навколишнього природного середовища.

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні основи статистичного дослідження екологічних наслідків діяльності у частині розроблення нових положень теорії екологічної статистики з метою забезпечення кількісної та якісної оцінки явищ і процесів, що відбуваються в екологічній сфері, та виявлення закономірностей, проблем і перспектив її розвитку;

– рекомендації щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств як передумови визначення напрямів економічної політики для підтримки екологічного розвитку регіонів;

– засади науково-методичного забезпечення статистичного оцінювання рівня еколого - економічного розвитку регіонів, яке містить нові підходи до використання методів оцінки, що враховують територіальні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств;

– методологічні положення та методичні рекомендації, спрямовані на адаптацію та подальший розвиток статистичного обліку видів та обсягу викидів небезпечних речовин, що є наслідком діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки вітчизняного виробництва.

В цілому, основним науковим доробком дисертації слід вважати теоретико-методологічне узагальнення і нове вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних і організаційних засад статистики сільськогосподарської та екологічної статистики. Дисертаційна робота належить до категорії наукових робіт, які вирізняються вагомою науковою новизною та представляють собою фундаментальне дослідження у такій важливій сфері як статистична оцінка екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Теоретична цінність і практична значимість результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження обумовлено представленням науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності

сільськогосподарських підприємств.

З числа результатів дисертаційної роботи, які мають практичну значущість, слід відзначити методологічні засади статистичної оцінки викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря (с. 264-275), рейтингова оцінка розподілу регіонів показниками екологічних наслідків (с. 334-337).

Практичне значення результатів дослідження обумовлено представленням науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Основні положення дисертаційної роботи застосовувалися Державною службою статистики України, в частині розроблення методологічних положень щодо вдосконалення методологічних та методичних підходів до формування статистичних показників у сфері природокористування та рівня екологічних наслідків сільськогосподарського виробництва (довідка № 06-14/93-18 від 26.04.2018 р.); Державною екологічною інспекцією у Житомирській області в частині здійснення розрахунків обсягу викидів окремих видів небезпечних речовин (довідка № 1341/11-16 від 07.05.2018 р.); Департаментом агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської ОДА щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками сільськогосподарської діяльності підприємств задля обґрунтування та розробки поточних та стратегічних програм розвитку сільськогосподарських підприємств регіону (довідка № 02/1473 від 21.05.2018 р.).

Отримані наукові результати були також використані в роботі сільськогосподарського ПП «Галекс Агро» (довідка № 187-а/12 від 13.12.2017 р.) у частині використання запропонованого оцінювання еколого-економічної складової сільськогосподарського виробництва; ПП «Кароля» (довідка № 98 від 15.01.2018 р.) за допомогою лінійного рівняння тренду при прогнозуванні обсягів виробництва продукції рослинництва втілено рекомендації щодо визначення впливу на виробництво продукції рослинництва комплексу агротехнічних та екологічних заходів.

Поряд з цим, основні теоретичні та методологічні розробки автора використовувалися також при розробці навчальних методичних матеріалів з дисциплін «Статистика сільського господарства» та «Екологічна статистика» при здійсненні навчального процесу у Житомирському національному агроекологічному університеті (довідка № 673 від 04.04.2018 р.); а також у навчальному процесі Житомирського державного технологічного університету (довідка № 44-21.05/769 від 26.04.2018 р.) при викладанні дисциплін «Статистика», «Система показників в економіці», «Статистико-економічний аналіз».

Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях автора

Висновки дисертації й основні позиції, зазначені у відповідних елементах наукової новизни, повною мірою та з достатньою аргументованістю знайшли відображення у 48 наукових працях автора серед яких 4 монографії (з них 1 одноосібна), 22 статті у наукових фахових виданнях (з них 7 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних), 22 тези і тексти виступів на конференціях, семінарах, круглих столах. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто здобувачу, становить 41,67 друк. арк.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (зокрема, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»). Зміст автореферату повною мірою висвітлює основні положення дисертації та не містить положень, які в ній відсутні.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи змістовність і значущість для розвитку теорії економіки та статистики екології представленої до захисту дисертації Т. В. Кобилянської, обґрунтованість її наукових положень, висновків та рекомендацій, враховуючи необхідність подальшого вирішення наукової проблематики є потреба зробити коментарі та звернути увагу на зауваження і дискусійні, з погляду опонента, наукові положення дисертаційної роботи, що можуть бути предметом дискусії при захисті:

1. Створений та побудований автором аудит можливостей і загроз зовнішнього середовища на розвиток державних статистичних спостережень із екологічної статистики при проведенні SWOT- аналізу (Рис.2.9 на с.129) на нашу думку, потребує деталізації щодо еколого-економічних наслідків від діяльності сільськогосподарських підприємств, які породжують оновлений облік даних, що непередбачені чинними статистичними спостереженнями.

2. Автором на с. 150 роботи за одержаним рівнянням лінійного тренду надано прогноз обсягів виробництва продукції рослинництва у розрахунку на один гектар сільськогосподарських угідь, за умови збереження виявленої тенденції зміни обсягів виробництва, на 2017-2019 роки. Враховуючи загальнодержавні положення розвитку сільськогосподарської галузі доцільно провести вищевказаний розрахунок за період не менше 5-ти років, що дозволить проаналізувати перспективні показники ефективності виробництва продукції рослинництва.

3. Потребує розширення описової частини графічного матеріалу, включеного автором до роботи у формі рис. 1.3 на с. 54 роботи та у формі рис. 1.9 та 1.10 на с.84, 85 роботи, що дозволить ширше відобразити викладені графічні положення в контексті змісту описової частини роботи.

4. Вважаємо за доцільне більш в повній мірі відобразити у описовій частині суть окремого табличного матеріалу, включеного автором до роботи у формі, а саме табл. 2.18 на с. 130 та , табл. 3.14 на с. 231.

5. Вважаємо, що висновки до р.1. роботи (с. 96-98) повинні містити розширений опис узагальнення за суттю та змісту матеріалу, викладеного у розділі. Крім того, за необхідності, додатково включити посилання на використані джерела інформації при викладенні змісту п. 1.2 та п. 1.3 роботи.

6. У підрозділі 5.1 на нашу думку необхідно розрахункові дані на основі показників емісії (питомих викидів) небезпечних речовин з додатків перенести у роботу, що дозволить краще сприйняти інформацію загалом по країні та в розрізі регіонів.

7. У п.5.3. (табл.5.4 5.5.5.6) щодо кількості респондентів генеральної сукупності та проведених автором вибіркового обстеження за видами тварин на нашу думку, доцільно об'єднати в одну таблицю, що буде відображати питому вагу сільськогосподарських підприємств, яким охоплено вибіркоче обстеження в загальній матриці респондентів за даними галузевого державного статистичного спостереження.

У цілому, висловлені зауваження потребують відповідних коментарів дисертанта на захисті дисертації, але не знижують загальної позитивної оцінки результатів дисертаційної роботи, їх новизни та практичної значущості.

Загальний висновок про відповідність роботи вимогам МОН України

За результатами аналізу положень та висновків дисертаційної роботи Т. В. Кобилинської є підстави стверджувати, що робота за вибраною проблематикою, теоретичним рівнем, вибраним об'єктом та предметом дослідження, отриманими результатами і рівнем їх наукової новизни відповідає вимогам до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Дисертаційна робота містить нові підходи до вирішення актуальної наукової проблеми розробки теоретико-методологічних засад і прикладного інструментарію статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Тема дисертаційної роботи, її зміст, результати, висновки і рекомендації відповідають спеціальності 08.00.10 – статистика та добре ілюстровані. Мету наукового дослідження досягнуто.

Основні положення, що винесені автором на захист, отримані самостійно та повністю опубліковані у наукових виданнях. Результати роботи доповідались автором і обговорювались на науково-практичних конференціях. Автореферат за структурою та оформленням відповідає вимогам МОН України, а його зміст відповідає змісту дисертаційної роботи та відображає її основні положення.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Т. В. Кобилянської на тему: “Методологічні та організаційні засади статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств (екологічний аспект)” є завершеним самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема пунктам 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «567 від 24.07.2013 р.), а її автор, Тетяна Василівна Кобилянська, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри математики, статистики
та інформаційних технологій
Хмельницького університету
управління та права

Р. О. Кулинич

